

<http://www.theguardian.com/society/2014/aug/11/alcohol-abuse-health-warnings-labels>. 28. Wiktionary. Jean-Patrick Mallinger, Complot à Khéo. https://fr.wiktionary.org/wiki/donner_de_la_confiture_%C3%A0_des_cochons.

Юлія Плетенецька, Марія Бабченко
м. Київ, Україна

Інтерсеміотична та мовленнєва когезія в субтитрованому перекладі українського фільму

The article considers intersemiotic and speech cohesion in the English subtitled translation of the Ukrainian film “The Stronghold”. The paper analyses the means of intersemiotic cohesion on the textual, interpersonal and ideational levels. The conducted research allows us to conclude that intersemiotic cohesion in subtitles on the text level occurs due to nonverbal instruments, namely: frame structure, graphic and punctuation marks as well as some verbal instruments (indicative pronouns, adverbs of place, articles). Intersemiotic cohesion on the interpersonal level is achieved through visual means of the film. The ideational level is characterized by logical links achieved by synonymy, antonymy, reference, substitution, ellipsis, and omission. Speech cohesion occurs due to the repetitions of language units of the same thematic group.

Key words: intersemiotic cohesion, speech cohesion, subtitled translation.

Детально розглядати лінгвістичні та паралінгвістичні аспекти субтитрованого тексту неможливо без аналізу зв'язності вербального та знакового компоненту в кінодискурсі на змістовному рівні, яка забезпечується ситуацією, що складається в аудіовізуальному продукті на момент вимовлення репліки. Зважаючи на неможливість повноцінного існування субтитра поза співвідношенням із знаковим компонентом, логічним видається висновок про реалізацію в субтитрах інтерсеміотичної когезії. Метою статті є розглянути засоби інтерсеміотичної та мовленнєвої когезії на прикладі англомовного субтитрованого перекладу українського фільму «Сторожова застава».

Загалом когезія – це фундаментальна категорія тексту, що є сукупністю прихованих і явних видів текстової зв'язності та виражає взаємозалежність і взаємозумовленість елементів текстового продукту від авторської інтенції [1, с. 153]. Дослідники Х. Діаз-Сінтас і А. Ремейл визначають інтерсеміотичну когезію як: «зв'язок між

субтитрами, саундтреком і відеорядом, який забезпечує створення та функціонування лінгвістично-візуального цілого» [2, с. 122].

Проналізуємо засоби інтерсеміотичної зв'язності на текстовому, міжособистісному та ідеаціональному рівні відповідно до класифікації Т.В. Духовної [1, с. 154]. До інструментів інтерсеміотичної когезії, що застосовуються у субтитрах на текстовому рівні, ми відносимо цифрові знаки, що можуть позначати кількість об'єктів, предметів у кадрі в залежності від контексту тощо. Так, у нижчезазначеному прикладі 1120 рік слугує референцією на відеоряд, в якому ми прослідковуємо велике здивування Віті, коли той почув, у якому році він опинився:

«1120 ...» [3]. – “1120 ...” [4].

У наступному прикладі простежується використання відразу кількох цифр під час перелічення багатирями своїх здоланих ворогів:

«Один, три, сім...сімнадцять...вісімнадцять» [3]. – “1,3,7...17...18” [4].

Інтерсеміотичний характер також прослідковується між специфічними мовними засобами у формі вказівних займенників, прислівників місця, артиклів та об'єктів на екрані. Наведемо приклади:

«Це тобі» [3]. – “This is for you” [4].

Вказівний займенник «це» (this) у цьому прикладі вказує на паперову пташку, котру Вітя подарував Оленці.

У наступному субтитрі вказівний займенник «той» (that) посилається на половця, якого жінки вилами скинули додолу:

«О, той гарно вилетів» [3]. – “Oh, that one flew out alright” [4].

«Знаєш, я відчуваю, що він і досі поруч» [3]. – “You know, I feel he's still here” [4].

У цьому прикладі ми прослідковуємо використання в українських репліках та англійських субтитрах обставинного прислівника місця «поруч» (here).

Отже, робимо висновок, що інтерсеміотична зв'язність на текстовому рівні у субтитрах здійснюється за допомогою невербальних інструментів, а саме: рамкової структури, графічних і пунктуаційних знаків, а також деяких вербальних інструментів (вказівних займенників, прислівників місця, артиклів). Тож набуття знаками всіх вищезазначених характеристик досягається лише за їх взаємодії з елементами інших семіотичних систем і їх функціями у тексті субтитрів. Таким чином, ми визначили, що графічні та пунктуаційні знаки відіграють важливу роль не лише у процесі створення тексту субтитрів, але й зв'язності субтитрів з елементами інших семіотичних систем кінодискурсу.

Як відомо, на міжособистісному рівні адресованість реплік встановлюється за допомогою візуальних засобів кінопродукту

(великим планом, напрямом погляду персонажа, кількістю зайнятого персонажами часу у кадрі) [1, с. 157]. Тож враховуючи взаємодію текстових елементів із зображенням, ми цей рівень не досліджували.

Інтерсеміотична взаємодоповнюваність на ідеаціональному рівні здійснюється за допомогою наступних інтерсеміотичних смислових зв'язків:

- **Синонімія.** У кадрі ми бачимо жителів селища Лелече, котрі посміхаються, граються із дітьми та ловлять рибу:

«Тутешні люди добрі і трошки дивні» [3]. – “People here are kind and a bit weird” [4].

З огляду на цей приклад прослідковується зображувальна та словесна відповідність відеоряду і субтитрів, що свідчить про синонімічний смисловий зв'язок.

- **Антонімія.**

A: «Віддай і я відпущу тебе. Давай.

B: Лови!» [3].

A: “Give it back and I’ll let you go. Come on.

B: Fetch!” [4].

Цей приклад яскраво відображає антонімічний смисловий зв'язок за допомогою виникнення конфліктної ситуації між Вітьком та ханом Андаком, що відбувалася на вершині скелі. Андак хотів забрати Камінь Перуна у хлопця, а той жбурнув його у воду, відповідаючи: «Лови!». Така суперечливість між словами та діями героя безумовно викликає ще більшу зацікавленість у реципієнта стосовно подальшого розвитку сюжетної лінії.

У наступному фрагменті зображується напад половців на заставу. В цей самий момент Олешко разом із Росанкою знаходить укриття для жінок, дітей та людей похилого віку:

«Всі у дідове підпілля! Так... Давайте, дівчатка, давайте, хороші. Всі туди ...» [3]. – “Everyone to grandfathers’ cellar! Here... Come on, girls, come on, ladies. Everyone there ...” [4].

З огляду на зазначену українську репліку, англійський субтитр, а також супровідну візуальну інформацію ми прослідковуємо відмінність між відеорядом та текстом, оскільки у кадрі замість «дівчаток» зображуються «жінки похилого віку». Такий дисонанс між звуко- та відеорядом також викликає певну зацікавленість у реципієнта та створює гумористичний ефект.

- **Референція.** Наведемо приклад, у якому ми прослідковуємо заміну перекладачем-субтитрувальником іменника «Велес» на займенник «він»: «Якщо Велес живим відпустив, значить, наш хлопець» [3]. – “If he has let you go alive, you’re one of us” [4].

• Субституція. Зважаючи на той факт, що наразі немає англійського дубльованого та українського субтитрованого перекладу фільму «Сторожова застава» ми це явище не досліджували.

• Еліпсис.

A: «Олешко, ти не повіриш: у нашому світі про вас усі знають. Про вас казки дітям розказують.

B: То я у вашому світі відомий?

A: Ще й який. Ти богатир із казки!» [3].

A: “Oleshko, you won’t believe it: everybody knows about you in our world! They tell fairy tales about you to children.

B: So am I known?

A: You are. You are a knight from a fairy tale!” [4].

• Опущення іменника або дієслова.

«Я казковий богатир!» [3]. – “A fairytale knight” [4].

Варто підкреслити, що з одного боку субтитри репрезентують неформальну розмовну мову і таке явище як еліпсис вживається в усному мовленні досить часто. Тож можна сказати, що його використання у субтитрованому перекладі є доречним. А з іншого – мовні елементи у субтитрах можуть опускатися навмисно для економії мовних засобів у зв’язку з тим, що перекладачеві-укладачеві субтитрів потрібно вкластися у необхідний тайм-код.

Мовленнєва когезія у субтитрах відбувається за рахунок повторів мовних одиниць, що становлять одну тематичну групу. Тож для проведення детального аналізу мовленнєвої когезії розглянемо наступні засоби зв’язності на основі класифікації І. Гальперіна [5, с. 189].

1. Анадиплозис. Наведемо приклад зі сцени, де Олешко натхненно розповідав старшим богатырям про те, які квіти він знайшов, коли вийшов із застави:

A: «Дивлюся, а там такі квіти!

B: Угу. Квіти...

A: Квіти! І половці їх топчуть» [3].

A: “Then I looked around and saw such great flowers!

B: Uh-huh. Flowers...

A: Flowers! And the cumans were trampling them” [4].

2. Анафора.

«Зомбі паті! Зомбі Вовчик!» [3]. – “Zombie party! Zombie Vovchyk!” [4].

3. Епіфора.

«Вітько! Прийом! База викликає, прийом!» [3]. – “Vit’ko! Roger! Base calling, roger!” [4].

4. Рамкова конструкція.

«Руку! Дай руку!» [3]. – “Your hand! Give me your hand!” [4].

«Вовчик? Не Вовчик» [3]. – “Vovchyk? Not Vovchyk” [4].

«Гей, гей... гей... Куди ви мене тягнете? Гей!» [3]. – “Hey, hey... heuuu... Where are you dragging me to? Hey!” [4].

«Торбина. Мені потрібна моя торбина» [3]. – “Bag. I need my bag” [4].

5. Хіазм. У наступному прикладі був використаний простий хіазм, де слова дзеркально-симетрично розташовані:

«Вітько, нора! Нора, Вітько!» [3]. – “Vit’ko, the hole! The hole, Vit’ko!” [4].

6. Використання сполучників.

Загалом виділяють 8 типів підрядних сполучників: з’ясувальні, часові, причинові, умовні, допустові, наслідкові, способу дії та мети. Далі проілюструємо приклади з використанням підрядних сполучників у субтипрах у відповідності до їх типу:

З’ясувальні сполучники використовуються у підрядному реченні для пояснення та розширення змісту головного речення. До цього типу відносять сполучники: “that” (що), “if” (якщо). Наприклад: «Волхвів цих ще спробуй знайти, а як знайдеш, то таку перевірку влаштують» [3]. – “It’s hard to find these magi, and if you do, they’ll check you in and out” [4].

Часові сполучники поєднують головне речення з підрядним, де йдеться про час, у якому виконується дія. До них відносять сполучники “as soon as” (як тільки, так), “as long as” (до тих пір, поки), “as” (як тільки), “till” (до), “until” (до того, як), “before” (перед тим, як), “after” (після того, як), “when” (коли), “since” (з тих пір, як), “while” (в то же час, як). Наведемо кілька прикладів:

«А побачиш його, коли вітер загнудздаєш» [3]. – “And you’ll see it when I straggle the wind” [4].

«От сонце погасне і все, капець!» [3]. – “When the sun hides, that will be it!” [4].

Причинові сполучники вказують на причину в головному реченні. До них відносять: “as” (оскільки), “because” (тому що), “because of” (через те, що), “since” (оскільки), “seeing” (з огляду на те, що), “so ... that” (так ... що), “lest” (щоб, як би), “considering” (враховуючи що). Наприклад:

«Зараз від Римова не можна відходити, бо половців повен степ» [3]. – “Now you can’t leave Rymiv, because the steppe is full of cumans” [4].

«З нами Бог, бо ми на своїй землі! Вистоїмо!» [3]. – “God is with us, because we’re on our land! We’ll stand!” [4].

Сполучники мети у підрядних реченнях використовуються аби вказати на ціль. До таких сполучників відносять: “that” (щоб), “in order to” (для того аби, щоб), “so that” (щоб), “lest” (щоб). Наприклад:

«Залишилось пофарбувати в чорний, щоб поночі не було видно» [3]. – “We only have to paint in black, so that it’s not visible by night” [4].

Умовні сполучники використовуються у підрядних реченнях з метою введення чи пояснення певних умов. До сполучників такого типу відносять: “if” (якщо), “unless” (якщо тільки ... не), “provided (that)” (враховуючи, що), “supposing (that)” (припускаючи, що), “once” (як тільки). Тож наведемо приклади:

«Якщо допоможеш з навчанням, мегафон твій» [3]. – “If you help me with lessons, the megaphone is yours” [4].

«Якщо розповіси не те, в моєму світі залишишся навіки» [3] – “If you tell me the wrong thing, you’ll stay in my world forever” [4].

Допустові сполучники вводяться для позначення дії, без врахування тієї, що відбулася в головному реченні. До цього типу належать наступні сполучники: “although” (хоча), “though” (хоча, однак).

«Ну... Хто знає, хоча я вірю, що воно є» [3]. – “Well... Nobody knows, though I believe that exists” [4].

Сполучники способу дії показують як або яким чином було зроблено дію або порівнюють її з іншою дією. До цього типу сполучників відносимо наступні: “as” (як), “as if” (наче), “as though” (неначе), “the way” (таким же чином), “than” (ніж), “as ... as” (як ... як).

«Хотів, щоб ось так як хоп!» [3]. – “I wanted to do it as this hop!” [4].

Наслідкові сполучники вводяться у підрядні речення для вказування на певний наслідок дії у головному реченні. До цього типу відносимо такі сполучники: “that” (що), “so that” (таким чином).

«Круто! Треба Росанці розказати, щоб знала з ким має справу» [3]. – “Cool! I should tell it to Rosanka, so that she knows who she’s dealing with” [4].

«Я хочу зробити крила, щоб наші хлопці на половецькі голови шуліками падали» [3]. – “I want to make wings so that our guys drop like vultures on cumans’ heads” [4].

Варто підкреслити, що сурядні і підрядні сполучники відносяться до класу дискурсивних маркерів. Тож згідно з Д. Шифрін до класу дискурсивних маркерів входять наступні одиниці англійської мови: “oh”, “well”, “and”, “or”, “so”, “because”, “now”, “then”, “I mean”, “you know”, “you see”, “look”, “listen”, “gosh”, “what I mean is” тощо [6, с. 158]. Розглянемо дискурсивні маркери, що зустрічалися у фільмі «Сторожова застава» та проаналізуємо їх відтворення у англійському субтитрованому перекладі.

Маркер “well” часто використовується на початку нової репліки персонажа для залучення уваги співрозмовника до обговорюваної теми. До того ж він вживається у випадках, коли: 1) персонаж намагається підібрати влучне слово, що свідчить про розгубленість,

непевненість, спонукання мовця; 2) персонаж вживає цей маркер для підкреслення значення того чи іншого слова. Наприклад:

«А! Ну виїхав я і ненароком заїхав аж до Похмурої скелі ...» [3]. – “Ah! Well, I rode out and went up to the Gloomy Rock, just by chance ...” [4].

«Ну, цей хан половецький» [3]. – “Well, this cuman’s khan” [4].

«Ну що, жевжики, втомилися?» [3]. – “Well, misfits, are you tired?” [4].

«Ну, бувай!» [3]. – “Well, take care!” [4].

Дискурсивні маркери “look”, “listen”, “see” виступають як міжфразовий сполучний елемент, що зазвичай зазначається на початку репліки для акцентування уваги іншого персонажа:

«Я ось... Дивись! Та зачекай!» [3]. – “I am... Look! Wait!” [4].

«Слухай, там Голем твої розсипався!» [3]. – “Listen, your Golem went all to pieces there!” [4].

Частка “oh”, іноді “o”, включається у репліку з метою відображення певного емоційного відтінку, що, як правило, зберігається в субтитрах, зокрема в стійких сполученнях, наприклад, зі словом “God”. Наведемо приклади із досліджуваного фільму:

«О! Це Вовчик» [3]. – “Oh! That’s Vovchuk” [4].

«О, древні духи!» [3]. – “O, Ancient Spirits!” [4].

«Ой, лишенько, дивіться!» [3]. – “Oh my God, look!” [4].

У ході проведеного дослідження ми детально проаналізували засоби відтворення інтерсеміотичної та мовленнєвої когезії. Так, інтерсеміотична когезія здебільшого відтворюється за допомогою цифр, пунктуаційних знаків, візуальних засобів фільму та інтерсеміотичних смислових зв’язків. Зі свого боку мовленнєва когезія реалізується завдяки введенню різноманітних повторів мовних одиниць. З огляду на два зазначені види когезії ми прийшли до висновку, що перекладач досліджуваного фільму вдало впорався зі своїм завданням та зумів відтворити засоби зв’язності в англійських субтитрах, що в цілому позитивно вплинуло на загальне враження від фільму.

Література

1. Духовная Т.В. Субтитры как элемент кинодискурса: лингвистический и паралингвистический аспекты: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Краснодар, 2018. 215 с. 2. Diaz Cintas J., Remael A. Audio-visual Translation: Subtitling [Text]. Manchester: St. Jerome, 2007. 200 p. 3. Фільм «Сторожова застава». *Фільми українською. Пригоди*. <https://film-ua.com/6684-storozhova-zastava.html>. 4. The Stronghold subtitles. *Movies subtitles. English-subtitles*. <https://english-subtitles.org/70930-the-stronghold.html>. 5. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. М., 1958. 462 с. 6. Schiffrin D. Discourse Markers. Cambridge, 1987. 318 p.